

Chapter: 2

Q.1 दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडून लिहा

4

- 1 पंजाबवरील इंग्रजांचे वाढते वर्चस्व सहन न झाल्याने, मुलतानचा अधिकारी ..... याने इंग्रजांविरुद्ध बंड केले.
(अ) रणजितसिंह (ब) मूलराज (क) दलिपसिंग (ड) हैदरअली

Ans पंजाबवरील इंग्रजांचे वाढते वर्चस्व सहन न झाल्याने, मुलतानचा अधिकारी **मूलराज** याने इंग्रजांविरुद्ध बंड केले.

- 2 औद्योगिक क्रांतीला ..... मध्ये प्रारंभ झाला.
(अ) इंग्लंड (ब) फ्रान्स (क) इटली (ड) पोर्तुगाल

Ans औद्योगिक क्रांतीला **इंग्लंड** मध्ये प्रारंभ झाला.

- 3 इंग्रजांच्या बेकायदेशीर व्यापाराला आळा घालण्याचा प्रयत्न ..... याने केला.
(अ) सिराज उद्दौला (ब) मीर कासीम (क) मीर जाफर (ड) शाहआलम

Ans इंग्रजांच्या बेकायदेशीर व्यापाराला आळा घालण्याचा प्रयत्न **मीर कासीम** याने केला.

- 4 इ.स. १४५३ मध्ये ऑटोमन तुर्कांनी ..... हे शहर जिंकून घेतले.
(अ) व्हेनिस (ब) कॉन्स्टॅन्टिनोपल (क) रोम (ड) पॅरिस

Ans इ.स. १४५३ मध्ये ऑटोमन तुर्कांनी **कॉन्स्टॅन्टिनोपल** हे शहर जिंकून घेतले.

Q.2 टीपा लिहा.

8

- 1 प्रबोधनयुग -

Ans i. मध्ययुगाच्या उत्तरार्धात युरोप खंडात धर्मसुधारणा चळवळीने जोर धरला. भौगोलिक शोधांमुळे नवनवे प्रदेश ज्ञात झाले.
ii. या काळात घडून आलेल्या प्रबोधनामुळे युरोपात कला, स्थापत्य, तत्त्वज्ञान, प्राचीन परंपरा यांचे पुनरुज्जीवन घडून आले.
iii. प्रबोधनामुळे मानवतावादाचा चालना मिळाली.
iv. नव्या कल्पनांना आणि सर्वांगीण प्रगतीला चालना मिळाली. युरोपात या सर्व घटना इसवी सनाच्या १३ व्या ते १६ व्या शतकांत घडून आल्या; म्हणून या काळाला 'प्रबोधनयुग' असे म्हणतात.

- 2 साम्राज्यवाद -

Ans i. विकसित राष्ट्रांचे अविकसित राष्ट्रांवर आपले वर्चस्व प्रस्थापित करून वसाहत स्थापन करणे, म्हणजेच 'साम्राज्यवाद' होय.
ii. आपल्या राज्याच्या भौगोलिक सीमेपलीकडील अन्य भूभागांवर सत्ता गाजवणे म्हणजेच 'साम्राज्यवाद' होय.
iii. लष्करीदृष्ट्या बलवान असलेल्या युरोपीय राष्ट्रांच्या साम्राज्यवादी धोरणपुढे आशिया-आफ्रिकेतील राष्ट्रे टिकू न शकल्यामुळे ती राष्ट्रे गुलाम बनली.
iv. औद्योगिक क्रांतीनंतर साम्राज्यवाद वाढीस लागला. विसाव्या शतकात त्याचा अंत झाला.

- 3 भांडवलशाही -

Ans i. ज्या अर्थव्यवस्थेत उत्पादनाची साधने खासगी मालकीची असतात, त्या अर्थव्यवस्थेस 'भांडवलशाही अर्थव्यवस्था' असे म्हणतात.
ii. या अर्थव्यवस्थेत भांडवल, श्रमिक आणि उद्योजक यांच्या परस्पर सहकार्याने वस्तूंचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणात केले जाते.
iii. अधिकाधिक नफा मिळवणे, हे उत्पादन निर्मितीचे उद्दिष्ट असते.
iv. व्यापारवाढीमुळे युरोपीय देशांत मोठ्या प्रमाणात जमा झालेला धनसंचय व्यापार व उद्योगांमध्ये गुंतवला गेल्याने युरोपात भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेत उदय झाला.

- 4 वसाहतवाद -

Ans i. आर्थिकदृष्ट्या संपन्न व लष्करीदृष्ट्या समर्थ असलेल्या देशाने आपल्या सामर्थ्याच्या बळावर एखादा भूप्रदेश व्यापणे व त्या आपली वसाहत स्थापन करून आपले राजकीय वर्चस्व प्रस्थापित करणे, म्हणजेच 'वसाहतवाद' होय.
ii. युरोपीय देशांनी आशिया-आफ्रिका खंडांतील देशांचे आर्थिक शोषण करता यावे; म्हणून तेथील सत्ता बळकावून तेथे आपल्या वसाहती निर्माण केल्या.
iii. युरोपीय देशांच्या याच वसाहतवादी प्रवृत्तीतूनच पुढे साम्राज्यवादाचा उदय झाला.

Q.3 पुढील विधाने सकारण स्पष्ट करा.

6

1 युरोपीय देशांना आशियाकडे जाणाऱ्या नव्या मार्गाचा शोध घेणे आवश्यक वाटू लागले.

Ans i. इ.स १४५३ मध्ये ऑटोमन तुर्कांनी बायझन्टाइन साम्राज्याची राजधानी असलेले कॉन्स्टॅन्टिनोपल जिंकून घेतले.
ii. या शहरातून आशिया व युरोप यांना जोडणारे खुश्कीचे व्यापारी मार्ग जात.
iii. तुर्कांनी हे मार्ग बंद केल्यामुळे युरोपीय देशांना आशियाकडे जाणाऱ्या नव्या मार्गाचा शोध घेणे आवश्यक वाटू लागले.

2 युरोपातील राज्यकर्ते व्यापारी कंपन्यांना लष्करी संरक्षण व व्यापारी सवलती देऊ लागले.

Ans i. नव्या सागरी मार्गाच्या शोधनंतर युरोप आणि आशिया खंडांतील देश यांच्यात नव्या जोमाने व्यापारास सुरुवात झाली.
ii. पूर्वेकडील देशांशी व्यापार करण्यासाठी अनेक व्यापारी पुढे येऊन व्यापारात भांडवल गुंतवणूक करू लागले.
iii. व्यापारासाठी लागणारे भांडवल एकत्रितपणे उभारून व्यापारी कंपन्यांना उदय झाला.
iv. पौरात्य देशांशी होणारा व्यापार फायदेशीर असून त्यामुळे देशाची आर्थिक भरभराट होते आहे, हे राज्यकर्त्यांच्या लक्षात येऊ लागले.
त्यामुळे युरोपातील राज्यकर्ते या व्यापारी कंपन्यांना लष्करी संरक्षण आणि व्यापारी सवलती देऊ लागले.

3 प्लासीच्या लढाईत सिराज उद्दौल याचा पराभव झाला.

Ans i. बंगालचा नवाब सिराज उद्दौल याचे इंग्रजांची कोलकात्याची वखार काबीज केल्यामुळे इंग्रजांमध्ये असंतोष निर्माण झाला.
ii. नवाबाचा सेपापती मीर जाफर याला नवाबपदाचे आमिष दाखवून रॉबर्ट क्लार्कने त्याला आपल्या बाजूस वळवले.
iii. इसवी सन १७५७ मध्ये इंग्रजांनी नवाबावर चाल केली. दोन्ही सैन्यांची प्लासी येथे गाठ पडली.
iv. आधी ठरल्याप्रमाणे लष्कर युद्धात न उतरल्यामुळे सिराज उद्दौल याचा प्लासीच्या लढाईत पराभव झाला.

Q.4 पुढील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा.

1 तक्ता पूर्ण करा.

दर्यावर्दी	कार्य
.....	आफ्रिकेच्या दक्षिण टोकापर्यंत पोहोचला
ख्रिस्तोफर कोलंबस	.....
वास्को-द-गामा	भारताच्या पश्चिम किनाऱ्यावरील कलिकत बंदरात पोहोचला.

Ans

दर्यावर्दी	कार्य
बार्थोलोम्यू डायस	आफ्रिकेच्या दक्षिण टोकापर्यंत पोहोचला
ख्रिस्तोफर कोलंबस	भारताच्या शोध लावण्यासाठी निघालेल्या कोलंबस अमेरिका खंडाच्या पूर्व किनाऱ्यावर पोहोचला.
वास्को-द-गामा	भारताच्या पश्चिम किनाऱ्यावरील कलिकत बंदरात पोहोचला.